

CURRENT CHALLENGES OF SCIENCE AND EDUCATION

Proceedings of II International Scientific and Practical Conference

Berlin, Germany

16-18 October 2023

Berlin, Germany

2023

UDC 001.1

The 2nd International scientific and practical conference “Current challenges of science and education” (October 16-18, 2023) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2023. 375 p.

ISBN 978-3-954753-05-5

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Current challenges of science and education. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Berlin, Germany. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-current-challenges-of-science-and-education-16-18-10-2023-berlin-nimechchina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: berlin@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 MDPC Publishing ®

©2023 Authors of the articles

ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНOSTI КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Лопатинська Наталія Анатоліївна

кандидат педагогічних наук

Іванова Олеся Сергіївна

здобувач II (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 016 Спеціальна освіта

Київський університет імені Бориса Грінченка

Державний стандарт початкової освіти (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688), Концепція «Нової української школи» (2016) визначають державні вимоги до «рівня освіченості, розвиненості та вихованості особистості» [1], зміст яких побудовано на компетентнісному підході на досягнення дитиною, в тому числі й дитини із особливими потребами, соціального закріпленого результату. Вміння усно та письмово висловлювати думки, почуття, наміри, бажання, дії, факти, погляди через аудіювання, говоріння, читання та письмо; здатність реагувати мовними засобами, мовленнєвими і комунікативними вміннями та навичками у навчанні й вільному спілкуванні є маркером зрілості в оволодінні нею однією з ключових життєвих компетентностей – комунікативною.

Актуальність дослідження обумовлена: по-перше, тривалою організацією дистанційного навчання, що спричинила комунікативний дефіцит у дітей у період пандемії, військового стану; по-друге, тим, що комунікативна діяльність впливає на рівень навчальних досягнень, шкільної адаптації і соціальної взаємодії, та є ресурсом ефективності та добробуту майбутнього дорослого життя. І тому важливого значення набуває питання з активізації комунікативної діяльності молодших школярів із ООП; по-третє, зростаючою кількістю молодших школярів з ООП, які мають порушення комунікативної діяльності.

Комунікативні труднощі призводять до комунікативних невдач, а тривалі

комунікативні невдачі – до комунікативних девіацій, тобто відхилень у процесі здійснення комунікативного акту.

В умовах інклюзивного навчання це є перешкодою для спілкування з однокласниками, вчителями, фахівцями команди супроводу тощо, що в свою чергу ускладнює засвоєння навчального матеріалу. Тому важливим і практично значущим для молодших школярів з особливими освітніми потребами, які мають комунікативні труднощі, є руйнування комунікативних бар'єрів, сприяння виникненню комунікативної потреби, викликання здатності до комунікативної ініціації, сприяння вербальній взаємодії між суб'єктами спілкування з дотриманням правил етикетності. Саме це зумовило вибір теми нашого дослідження.

Проблема розвитку комунікативної функції мовлення досліджувалася не лише світовими авторитетами, але і сучасними дослідниками в різних аспектах: медичному (Я. Бікшаєва, Я. Багрій, І. Марцинківський, А. Чуприков та ін.); психологічному (В. Кобильченко, І. Мартиненко, О. Мякушко, К. Островська, Т. Піроженко, О. Романчук, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.); психолінгвістичному (Є. Соботович та ін.); лінгвістичному (Л. Мацько, М. Плющ, В. Русанівський та ін.); педагогічному (Г. Білавич, М. Копчук-Кашецька, К. Луцько, Т. Сак та ін.) та логопедичному (Н. Бабич, Н. Базима, С. Конопляста, Т. Куценко, Н. Лопатинська, А. Пехарева, І. Самойлова, К. Тичина ін.).

Дослідження особливостей сформованості комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання нами проведено в декілька етапів:

I етап – інтерв'ювання батьків шляхом використання опитувальника Тетяни Куценко;

II етап – спостереження за поведінкою дитини в комунікативному середовищі шляхом складання протоколів спостереження за методикою Інни Марченко;

III етап – проведення стандартизованої процедури оцінювання

комунікативних навичок за методикою Інни Недозим.

IV етап – здійснення кількісно-якісного аналізу отриманих даних.

Вибірка дітей складала: молодші школярі з особливими освітніми потребами (далі – ООП): 4 молодші школярі із розладами аутистичного спектра; 1 школяр з інтелектуальними порушеннями; молодші школярі з типовим розвитком (далі – ТР) – 5 учнів того ж класу.

Представимо результати виконання діагностичних проб молодшими школярами із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Якісний аналіз результатів інтерв'ювання батьків засвідчив, що сформованість комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами має свою специфіку та особливості, ніж у дітей молодшого шкільного віку з типовим розвитком. Нами встановлено, що батьки дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами змогли оцінити сформованість комунікативної навички у своїх дітей. Аналіз відповідей батьків дозволяє встановити такі особливості:

– вербальну потребу та невербальні активності (здійснення активних невербальних дій щодо привернення уваги до себе або об'єктів) в комунікативній взаємодії проявляють 60 % учнів із ООП; 40 % дітей готові до комунікативної ініціації та запрошують однолітків до комунікативної взаємодії, проте ніхто з них (100 % ос.) не готовий до ініціації взаємодії з дорослими. Водночас емоційна складова комунікативної ініціації проявляється лише в 20 % учнів. І навіть комп'ютер, телебачення, їжа тощо у 60 % молодших школярів не викликають потребу у комунікативній взаємодії;

– бажання або готовність підтримувати діалог спостерігається у 40 % осіб із ООП. Аналіз коментарів батьків засвідчує, що їх діти легше підтримують комунікативну взаємодію з батьками, інколи – однокласниками, і водночас мають комунікативні бар'єри з ровесниками (у 60 % уч.) та дорослими (у 100 % ос.) в позашкільному середовищі. Водночас, 60 % дітей на запрошення інших все ж відкликаються до участі в іграх;

– дотримання елементарних правил етикетності (вітання, прощання) у комунікативній взаємодії встановлено у 80 % молодших школярів. Проте у 20 % ос. навичка ввічливого спілкування несформована;

– користування невербальними засобами під час комунікативного акту зафіксовано у всіх респондентів, 100 % учнів.

Кількісні результати стану сформованості комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми та у дітей молодшого шкільного віку з типовим розвитком за результатами інтерв'ювання батьків представлено в рис. 1.

Рис. 1. Кількісні результати сформованості комунікативних навичок за результатами інтерв'ювання батьків

Якісний аналіз результатів опитування батьків дітей молодшого шкільного віку засвідчує, що у школярів із типовим розвитком комунікативні навички сформовані. Комунікативні труднощі відмічаються у:

– 20 % дітей через небажання підтримати комунікативну діалогічну взаємодію або неготовність/ нездатність вибудувати логічний і послідовний діалог;

– 40 % молодших школярів через неготовність до комунікативної ініціації з дорослими, особливо за межами школи.

Таким чином, за результатами інтерв'ювання батьків, нами встановлено такі причини комунікативних труднощів: 40 % учнів із ООП та 40 % учнів із ТР мають комунікативні труднощі через небажання або неготовність починати

комунікативний акт; 60 % молодших школярів із ООП та 0 % учнів з ТР – через небажання продовжити комунікативну діалогічну взаємодію або неготовність/нездатність вибудувати логічний і послідовний діалог; 20 % учнів із ООП та 0 % осіб з ТР – через недотримання правил етикетності спілкування.

Перейдемо до розкриття результатів діагностичної роботи на II етапі дослідження. Якісний аналіз даних засвідчують, що за результатами спостереження за спілкуванням у вільному комунікативному середовищі, сформованість комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами якісно відрізняється від дітей молодшого шкільного віку з типовим розвитком.

Так, у дітей із типовим розвитком сформовано комунікативні навички:

- на високому рівні: мотиви та активність до комунікативної взаємодії; здатність учня (адресата) вибудувати логічний і послідовний комунікативний акт; користування невербальними засобами спілкування;

- на достатньому рівні: дотримання правил етикетності (вміння слухати і розуміти мовлення); сформованість компонентів мовної та мовленнєвої діяльності; дотримання комунікативної поведінки під час ігор, занять; емоційна регуляція комунікативного акту (тон спілкування, вираження емоцій);

- на середньому рівні: бажання продовжити комунікативну діалогічну взаємодію.

Якісний аналіз результатів спостереження за спілкуванням у вільному комунікативному середовищі дозволяє визначити рівневу сформованість комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами:

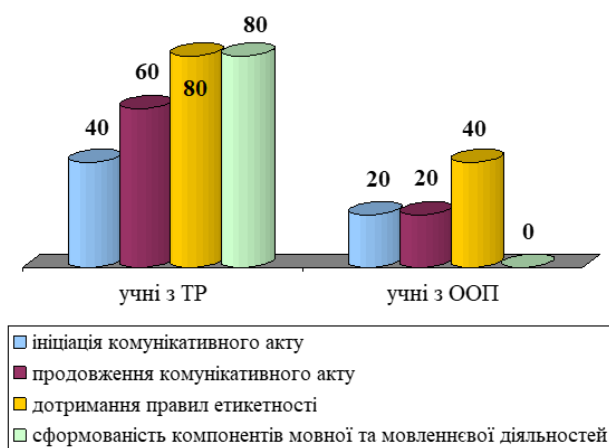
- дітей із високим рівнем сформованості комунікативних навичок не виявлено;

- дітей із достатнім рівнем сформованості навички: користування невербальними засобами спілкування; дотримання комунікативної поведінки під час ігор і вправ; вираження емоцій;

– дітей із середнім рівнем сформованості навички: мотиви та активність до комунікативної взаємодії; дотримання правил етикетності (вміння слухати і розуміти мовлення); бажання продовжити комунікативну діалогічну взаємодію; емоційна регуляція комунікативного акту (тон спілкування);

– дітей із низьким рівнем сформованості навички: нездатність учня (адресата) вибудувати логічний і послідовний комунікативний акт; несформованість компонентів мовної та мовленнєвої діяльності.

Унаочнення кількісних результатів стану сформованості комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами та у дітей молодшого шкільного віку з типовим розвитком за результатами спостереження за спілкуванням у вільному комунікативному середовищі представлено в рис. 2.

Рис. 2. Кількісні результати стану сформованості комунікативних навичок за результатами спостереження за спілкуванням у вільному комунікативному середовищі

Якісний аналіз результатів спостереження за спілкуванням у вільному комунікативному середовищі, засвідчує такі причини комунікативних труднощів:

– у 80 % учнів із ООП та 60 % учнів із ТР мають комунікативні труднощі через небажання або неготовність починати комунікативний акт;

– у 80 % молодших школярів із ООП та 40 % осіб із ТР – через небажання продовжити комунікативну діалогічну взаємодію або неготовність/

нездатність вибудувати логічний і послідовний діалог;

– у 60 % учнів із ООП та 20 % учнів з ТР – через недотримання правил етикетності спілкування;

– у 100 % осіб із ООП та 20 % учнів з ТР – через несформованість компонентів мовної та мовленнєвої діяльності.

Перейдемо до розкриття результатів діагностичної роботи на III етапі дослідження. Унаочнення кількісних результатів стану сформованості комунікативних навичок у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами та у дітей молодшого шкільного віку з типовим розвитком за результатами виконання діагностичних завдань у спеціально створених ситуаціях представлено в рис. 3.

Рис. 3. Кількісні результати стану сформованості комунікативних навичок у спеціально створених ситуаціях

За результатами виконання діагностичних завдань молодшим школярам характерно:

– потреба комунікативної ініціації констатовано в 20 % ос. із ООП та 80 % дітей із ТР;

– сформованість компонентів мовної та мовленнєвої діяльності – в 20 % учнів із ООП та 80 % школярів з ТР;

– сформованість навички бажання або готовності продовжити комунікативну діалогічну взаємодію або здатності вибудувати логічний і послідовний діалог у 40 % ос. із ООП та 60 % дітей з ТР;

– дотримання правил етикетності спілкування у 60 % учнів із ООП та

100 % учнів з ТР.

Виявлений симптомокомплекс комунікативних труднощів дозволив з'ясувати типологію комунікативних девіацій у дітей молодшого шкільного віку із особливими освітніми потребами.

1 - комунікативні девіації, викликані комунікативною поведінкою адресанта, внаслідок порушень умов комунікації (небажання чи неготовність адресанта починати комунікативний акт) і (або) нездатності адресанта вибудувати логічний і послідовний комунікативний акт;

2 - комунікативні девіації, викликані комунікативною поведінкою адресата, через ухилення адресата від комунікації;

3 - комунікативні девіації, викликані процесом комунікації (контрактом), внаслідок недотримання правил етикетності спілкування і (або) деформації інформації в каналах комунікації;

4 - комунікативні девіації, пов'язані з викривленим формуванням компонентів комунікативної діяльності, яка в нормі є базовим забезпеченням комунікативної діяльності.

Таким чином, проведене діагностичне дослідження засвідчило наявність комунікативних труднощів у молодших школярів із особливими освітніми потребами, які здобувають початкову освіту в інклюзивному освітньому середовищі. Це стало підставою для проведення цілеспрямованої логокорекційної роботи в частині активізації у них комунікативної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державний стандарт початкової освіти (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.

2. Концепція Нової української школи, ухвалений рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.